

Значение и превод на словосъчетанието ΜΥΛΟΣ ΟΝΙΚΟΣ

Иво Братанов

Meaning and translation of the combination of words μύλος ὀνικός: *The report focuses on the meaning of the combination of words μύλος ὀνικός ("millstone") which is used two times in the canonical Gospels. There is information about various types of mills used by the Jews in the past, as well as the ways this combination of words is translated in our language in the Gospel.*

Keywords: *μύλος ὀνικός ("millstone"), mill, Gospel, translation, modern Bulgarian literary language.*

ВЪВЕДЕНИЕ

На три места в синоптичните Евангелия е засвидетелствана реплика на Господ Иисус Христос, според която за оня, който скандализира вярващите, е по-добре да му надянат *голям мелничен камък* (грц. μύλος ὀνικός и λίθος μυλικός) и да бъде хвърлен в морето. За съвременния читател на Свещ. Писание смисълът на това словосъчетание се нуждае от обяснение, защото е свързан с една особеност от бита на древните евреи. Преводът на израза μύλος ὀνικός на български език предлага различни възможности пред преводача на сакралния текст. Изясняването на различните преводачески решения при превеждането на този израз също така е интересно, тъй като е свързано с известни трудности¹. В предложения доклад ще разгледам значението на израза μύλος ὀνικός в оригинала на Новия Завет, а също така и различните възможности за превеждането на този израз на български език.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ето евангелските стихове, в които е засвидетелстван проучваният тук израз²:

1. ὃς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῆ μύλος ὀνικός περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ ἓν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης (Mt 18: 6); лат. qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris; църковнослав. ꙗкоже ѿще соблазхни'тъ еди'наго ма'лыхъ си'хъ вѣ'рсиоуи'хъ въ ма̀, о҃нѣ е'сть е'мѣ, да ѡбѣ'ситца же'рновъ ѿсе'лскѣи на вы'и е'гѡ, ꙗко по'то'нетъ въ п'счи'нѣ морет'ѣи;

2. Καὶ ὃς ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων, καλὸν ἐστὶν αὐτῷ μᾶλλον εἰ περὶκειται μύλος ὀνικός περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν (Mr 9: 42); лат. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, et in mare mitteretur; църковнослав. ꙗкоже ѿще соблазхни'тъ еди'наго ѡ ма'лыхъ си'хъ вѣ'рсиоуи'хъ въ ма̀, до'бръе е'сть е'мѣ па'че, ѿще ѡблежи'тъ ка'мень же'рновный ѡ вы'и е'гѡ, ꙗко вве'рженъ е'с'детъ въ мо'ре;

Същата реплика е засвидетелствана и в Евангелието според Лука, но вместо израза μύλος ὀνικός е употребено словосъчетанието λίθος μυλικός «мелничен камък» (вж. бележката в [Mill, millstones 1902: col. 3094], вж. λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ λίθος μυλικός περὶκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίση τῶν μικρῶν τούτων ἓνα (Лк 17: 2); лат. Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis; църковнослав. о҃нѣ е'мѣ вы'ло вы, ѿще же'рновъ ѿсе'лскѣи ѡблежа'лъ вы ѡ вы'и е'гѡ, ꙗко вве'рженъ е'с'детъ въ мо'ре.

В Древността евреите използват различни видове мелници за смилане на житото³. Ръчната мелница (евр. מִיָּחַ [me'ha'im]) в по-старо време се състои от два нееднакво големи камъка. Долният камък е по-голям и в него има вдлъбнатина, в

която влиза издадената част на горния камък. По-късните ръчни мелници се състоят от два камъка, долният от които е изпъкнал, а горният – вдлъбнат, с отворстие за сипване на зърното. Този вид ръчни мелници имат и дръжка за въртене на горния камък.

Смилането на жито при древните евреи се извършва обикновено от две жени, едната от които върти горния камък, а другата сипва зърното (срв. Мт 24: 41). Тъй като меленето е тежка работа, тя може да се възложи на роби или на затворници (срв. Изх 11: 5; Ис 47: 2). Така например плененият Самсон в затвора е заставен да мели брашно – занимание, което е недостойно за един мъж (срв. Сд 16: 21).

„Въз основа на съвременни опити на такива мелници се установява, че за един час работа могло да се смели около 700 г брашно.“ [Шиваров 1992: 130 – 131] Очевидно е, че производителността на ръчната мелница е сравнително ниска.

По-късно започва да се употребява и по-голяма мелница, в която горният камък се задвижва от магаре. Тя е изобретена от римляните (вж. [Mill, millstones 1902: col. 3094]) и се нарича *mola asinaria*. За такъв вид мелница споменава Катон в «De re rustica», 10, 4; 11, 4, вж. *molae asinarias* [Cato]. Названието *μύλος ὀνικός* в проучваните тук евангелски стихове е превод на лат. *mola asinaria*. Именно за такъв *горен мелничен камък, въртян от магаре*, говори Господ Иисус Христос (вж. цитираните по-горе евангелски стихове).

Изследваният израз предполага и различни възможности за превод на български. Буквалният превод на словосъчетанието *μύλος ὀνικός* е *магарешки мелничен камък*. Той обаче е неясен за българския читател, защото у нас такъв вид мелници не са употребявани. В познатите ми новобългарски преводи на Евангелието, разглежданото словосъчетание се превежда с *воденичен камък*. Ето откритите примери:

1. в Сапуновия превод на Евангелието: *камакъ воденичанъ* (Мт 18: 6), *камакъ водъниченъ* (Мр 9: 42), *водениченъ камакъ* (Лк 17: 2);

2. в Неофитовия превод на Новия Завет: *камень воденичанъ* (Мт 18: 6), *камень воденичанъ* (Мр 9: 42), *водениченъ камень* (Лк 17: 2);

3. в превода на свещ. Ненчо Несторов: *камакъ воденичанъ* (Мт 18: 6), *водениченъ камакъ* (Мр 9: 42);

4. в Славейковата Библия: *камък водениченъ* (Мт 18: 6), *водениченъ камък* (Мр 9: 42), *водениченъ камък* (Лк 17: 2);

5. в ревизирияния протестантски превод на Библията: *един водениченъ камък* (Мт 18: 6), *голѣмъ водениченъ камък* (Мр 9: 42), *единъ голѣмъ водениченъ камък* (Лк 17: 2)⁴;

6. в Синодалната Библия: *водениченъ камък* (Мт 18: 6), *водениченъ камък* (Мр 9: 42), *водениченъ камък* (Лк 17: 2);

7. в превода на издателство ВЕРЕН: *един воденичен камък* (Мт 18: 6), *голям воденичен камък* (Мр 9: 42), *един голям воденичен камък* (Лк 17: 2);

8. в Новия превод на Българското библейско дружество: *воденичен камък* (Мт 18: 6), *воденичен камък* (Мр 9: 42), *воденичен камък* (Лк 17: 2).

Във връзка с разглеждания превод е нужно да се изтъкне, че в българския език съществителното име *воденица* означава не само съоръжението за смилане, което се задвижва от силата на падащата вода; *воденица* може да означава и «всяка направа, натъкмена да меле» [Младенов, Балан, 1951: 328; вж. и Речник на българския език 1979: 318]. Тази особеност е регистрирана и в речника на Найден Геров, вж. «**Водяница**, с. ж. 1) Направа на водѣ да ся меле брашно [...]; 2) Всякоѣж

направж каква да е, за млене нѣчто, какво да било, наричатъ водяница, ако и да не ся кара съ водж; **вся́ каго рѳда мѣльница**. *Водяница за млене кафя*; **мѣльница для молѳтъя кѳфе**. *Вѣтърничява водяница*, или *водяница на вѣтърь*; жерка, что ся кара отъ вѣтъра; **мѣльница въ́ трянная**» [Геров 1975: 145].

И така, превеждането на разглежданото словосъчетание с *воденичен камък* е приемливо поради следните причини: **1.** То предава максимално точно смисъла на грц. *μύλος ὀνικός* чрез подходяща реалия – словосъчетанието *воденичен камък* (в някои издания уточнено и с прилагателното име *голям*, вж. по-горе) означава *голям мелничен камък* и точно съответства на смисъла на грц. *μύλος ὀνικός*. **2.** *Воденицата* като средство за смилане на жито е добре позната на българския народ. В България водениците «са били извънредно много разпространени. Планинският терен и множеството реки позволяват да има такива мелници във всяко село или във всеки няколко селища.» [Вакарелски 1977: 302 – 303]. **3.** Превеждането на грц. *μύλος ὀνικός* с *воденичен камък* е допустимо, тъй като съществителното име *воденица* може да означава и всякакъв вид мелница.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценяването на степента на достоверност на даден превод спрямо оригинала изисква проучване на обилен фактически материал. Направеният преглед на превода на словосъчетанието *μύλος ὀνικός* в новобългарските преводи на Евангелието е само малък принос в това отношение. Той показва, че преводачите на Библията у нас подхождат с необходимото внимание, отговорност и компетентност при превеждането на сакралния текст.

БЕЛЕЖКИ

1. По начало при оценяването на стойността на преводен текст определен интерес представляват решенията на преводача за предаването на текстови сегменти, които предлагат известна смислова трудност. Такива текстови отрязъци са например пословиците, поговорките, фразеологизмите, идиомите, безеквивалентната лексика и думите, употребени само в конотативно значение [Васева 1989: 308 – 309; Федоров 1983: 159 – 161], а също така и полисемните думи.

2. Цитатите от оригинала на Новия Завет и от латинския му превод привеждам по [Novum Testamentum 1930]; от църковнославянския превод на Библията – по [Библия 1997]; от Сапуновия превод на Евангелието – по [НѳВЫИ ЗАВѳТЪ 1828]; от Неофитовия превод на Новия Завет – по [НѳВЫИ ЗАВѳТЪ 1840]; от превода на свещ. Ненчо Несторов – по [ЕВАНГЕЛІЕ 1865]; от Славейковата Библия – по [БИБЛІЯ 1871]; от ревиизираното издание на протестантската Библия – по [Библия s. a.]; от Синодалната Библия – по [Библия 1925]; от превода на Издателство ВЕРЕН – по [Библия 2011]; от Новия превод на Новия Завет – по [Новият Завет 2002].

3. Сведенията за различните видове мелници давам по [Троицкий 1913: 99 – 100], [Марковски 1948: 96 – 97], [Шиваров 1992: 130 – 131], [Нов библейски речник 2007: 790] и [Mill, millstones 1902].

4. Същият превод се съдържа в католическото издание на Новия Завет (вж. [Евангелие 1990]) и в изданието на Издателство „Гедеон“ (вж. [Новият Завет s. a.]).

ИЗТОЧНИЦИ

Novum Testamentum 1930: Novum Testamentum Graece et Latine. Utrumque textum cum apparatus critico imprimendum curavit D. Eberhard Nestle novis curis elaboravit Erwin Nestle. Stuttgart, Privilegierte Württembergische Bibelanstalt, 1930.

Библия 1997: Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета на церковнославянском языке с параллельными местами. Репринтное издание. Москва, Российское библейское общество, 1997.

БИБЛИЯ 1871: БИБЛИЯ сирѣчь СВЯЩЕННОТО ПИСАНИЕ НА ВѢТХЫЙ И НОВЫЙ ЗАВѢТЪ, Вѣрно и точно прѣведено отъ първообразно-то. Цариградъ, Въ Книгопечатницѣ-тж на А. Х. Бояджяна. 1871.

Библия s. a.: Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия Заветъ. Вѣрно и точно преведена отъ оригинала. Ревизирано издание. Библейско дружество. S. a. et l.

Библия 1925: Библия сирѣчь Книгитъ на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Заветъ. С., Издава Св. Синодъ на Българската Църква, 1925.

Библия 2011: Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия Завет с препратки и паралелни пасажи. С., Издателство ВЕРЕН, 2011.

ЕВАНГЕЛИЕ 1865: БОЖЕСТВЕННОТО И СВАЩЕННО ЕВАНГЕЛИЕ [...] прѣведено на възгарската азбука [...] съ трѣдолюбіето и иждивеніето на священника Ненча Несторовъ Севлюевецъ. Русчукъ, Въ Печатницата на Дянавската Область. 1865.

Евангелие 1990: Светото Евангелие на нашия Господъ Исусъ Христосъ. Точно споредъ оригинала. Luglio, Tipografica Pompei, 1990.

НОВЫИ ЗАВѢТЪ 1828: НОВЫИ ЗАВѢТЪ Сирѣчь четъриете ѿ Евангеліи на четъртѣхъ ѿ Евангелиста [...] ВЪ БСКРПСЦЪ [...] въ лѣто АШКИ.

НОВЫИ ЗАВѢТЪ 1840: НОВЫИ ЗАВѢТЪ Господа нашего Іисуса Христа. сега Ново превѣденный ѿ Славенскаго на Болгарскій азбука отъ Неофита Іеромонаха П. П. Рыльца. Въ Смирнѣ. Въ типографіи А. Даміанова, и содружества. 1840.

Новият Завет s. a.: Новият Завет на нашия Господ и Спасител Исус Христос. The Gideons International. S. a. et l.

Новият Завет 2002: Новият Завет на нашия Господ Исус Христос. Нов превод от оригинала. С., Българско библейско дружество, 2002.

Cato: Marci Catonis De Re Rustica Capitula I – II. Текстът се намира на следния електронен адрес:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Cato/De_Agricultura/A*.html (достъп на 10.06.2014 г.).

ЛИТЕРАТУРА

[1] Вакарелски 1977: Христо Вакарелски. Етнография на България. Второ издание. С., Издателство „Наука и изкуство“, 1977.

[2] Васева 1989: Иванка Васева. Стилистика на превода (Специфика на превода на различни видове и жанрове текст). С., Издателство „Наука и изкуство“, 1989.

[3] Геров 1975: Найдено Геров. Речник на българския език. Фототипно издание. Ч. I (А – Д). С., Издателство „Български писател“, 1975.

[4] Марковски 1948: Ив. С. Марковски. Библейска археология. Второ подобрено и допълнено издание. Университетска библиотека № 354. С., 1948.

[5] Младенов, Балан 1951: Стефан Младенов, А. Т. Балан. Български тълковен речник с оглед към народните говори. Т. I (А – К). С., 1951.

[6] Нов библейски речник 2007: Нов библейски речник. Разширено българско издание по третото издание на IVP. Превод от английски: Паулина Николова и колектив. С., Издателство НОВ ЧОВЕК, 2007.

[7] Речник на българския език 1979: Речник на българския език. Т. II (В). Главен редактор Кр. Чолакова. С., Издателство на БАН, 1979.

[8] Троицкий 1913: Ив. Г. Троицкий. Библейская археология. Санкт-Петербург, 1913.

[9] Федоров 1983: Андрей В. Федоров. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). М., Издательство „Высшая школа“, 1983.

[10] Шиваров 1992: Николай Шиваров. Библейска археология. С., Синодално издателство, 1992.

[11] Mill, millstones 1902: Mill, millstones. – В: Encyclopædia Biblica. Edited by The Rev. T. K. Cheyne. Vol. III (L to P). London, Macmillan & Co Ltd., 1902, col. 3091 – 3094.

За контакти:

Иво Маринов Братанов, доктор по български език, старши учител по български език и литература, СОУ „Христо Ботев“ – Русе, дом. тел.: 082-829-032, e-mail: ibratanov@abv.bg

Докладът е рецензиран.